

Els escrits de Josep Torras i Bages (1846-1916) sobre Francesc Xavier Llorens i Barba (1820-1872)

L'inici del catalanisme polític contemporani estigué marcat per l'aparició de dues obres literàries considerables: *Lo catalanisme*, de Valentí Almirall i Llozer, i *La tradició catalana*, del clergue Josep Torras i Bages. En la primera d'aquestes obres, que fou publicada per primer cop el 1886, quedaren establerts els principis del catalanisme progressista, que fou republicà i federalista; en la segona, apareguda el 1892, i escrita com a reacció a la primera, es posaren les bases ideològiques del catalanisme conservador, de tendència tradicionalista i acusadament clerical. Almirall basà la major part dels seus arguments en la interpretació de fets de la història política; en canvi, Torras i Bages atorgà un paper principal a la història de les idees, a la qual dedicà sencer el segon dels dos llibres que integren l'obra, titulat «Valor racional del regionalisme català».

La síntesi elaborada per Torras i Bages, que pocs anys després obtindria la mitra de Vic, arrencava de les especulacions teològiques de Ramon de Penyafort i acabava, just encetat el segle XIX, en les càtedres de la Universitat de Cervera. Els corrents de pensament del Vuit-cents en quedaven exclosos, amb l'excepció d'uns paràgrafs dedicats a Jaume Balmes al final de l'obra i d'una nota a peu de pàgina, sobre el catedràtic de filosofia Francesc Xavier Llorens i Barba, suscitada ocasionalment per unes crítiques de Marcelino Menéndez y Pelayo.

Torras i Bages havia estat alumne de Llorens i Barba entre el 1863 i el 1865, quan cursava el batxillerat de Lletres en la Universitat de Barcelona. Sempre s'ha admès que Llorens seguí, per mitjà de les lectures, els autors de l'escola escocesa del sentit comú. Defensà, en l'únic escrit que va publicar, la necessitat renovar els estudis filosòfics, obrint el país a la influència dels diferents sistemes de pensament que circulaven llavors per Europa. Coetàniament, Julián Sanz del Río, a Madrid, propugnava també la renovació, però amb una orientació ja prefixada: la rovellada escolàstica de les universitats i dels innombrables seminaris havia de ser substituïda per la filosofia idealista de Krause. El krausisme fou, en la segona meitat del segle XIX, la filosofia –més o menys difusa– del progressisme

espanyol. La influència –sempre relativa– que tingué Llorens durant els vint-i-cinc anys que fou catedràtic de la Universitat de Barcelona, una vegada mort, sense obra publicada, sense deixebles fidels en posicions acadèmiques preeminentes, s'esvaí ràpidament.

Amb tot, tant Torras i Bages com Menéndez y Pelayo vindicaren, front al krausisme, la figura de Llorens –una figura, com és comprendrà, en bona mesura buida i, per tant, apta per a una àmplia gamma de manipulacions. Menéndez y Pelayo presentà Llorens com un dels representants d'una opció intermèdia entre dos extrems igualment nefastos: l'escolàstica estantissa i el garbuix del progressisme krausista. Torras, sempre obedient a les directrius papals i, per tant, partidari de la restauració del tomisme promoguda per Lleó XIII, utilitzà els escrits ocasionals que redactà sobre Llorens per a ridiculitzar Sanz del Río. Però també assegurà en aquells escrits –abans i després de la polèmica mantinguda sobre aquest punt amb Menéndez y Pelayo– haver estat testimoni d'un progressiu acostament de Llorens a l'escolàstica.

Els editors

Records d'un filòsof català¹

Et qui vidit testimonium perhibuit

Puix ha estat sempre convenient a la República que no es perdin les màximes i exemples dels vers filòsofs que ensenyen als demés homes el recte discórrer i l'obrar segons raó, creiem no desplaure als bons lectors de *La Veu del Montserrat*, amb motiu de caure en aquests dies l'aniversari de sa planguda mort, llegir algunes ratlles referents al filòsof que Catalunya ha tingut més notable en els últims anys, mestre d'una gran part de la nostra gent lletrada, i que per haver pres la Filosofia no com un medi de lluir o guanyar alabances, sinó com una noble esposa, a qual amistat i companyia consagrà tota sa vida, és digne d'ésser imitat per qualsevol qui vulgui abraçar la professió de filòsof. Parlem de D. F. Xavier Llorens i Barba, sota qual ombra rebérem la primera instrucció filòsòfica i el qual ens portà tal llei, ja des de que sortírem de la infantesa, que ens comunicava la seva vida amb una verdadera efusió, com ho provarà el discurs del present article.

I

Ens contava que una de les primeres guspies de la seva ànima, que manifestaren que el foc de la filosofia il·luminava son enteniment, fou que essent minyó de tendra edat li costà llargs discursos i reflexions el comprendre com se podia haver fet el primer ribot, essent així que tot ribot deu ésser ribotejat. Això fins li privà hores de dormir. Mes si aquest símptoma d'una ànima filosòfica anà creixent, emperò la set d'examen i d'averiguació racional foren en ell molt moderats, de manera que el distintiu de son caràcter de filòsof fou la prudència, i tal volta fins podríem dir que fou un filòsof que, escamat per la multitud d'errors i bogeries dels falsos conreadors de la filosofia, era en excés temerós, lo qual, cooperant-hi sa modèstia natural, feia que un venerable i savi Provincial d'una il·lustre Ordre religiosa, amic del difunt professor, pogués dir que si algun mal tenia la filosofia d'en Llorens era el de dir poc. S'espantava de les immenses construccions dels filòsops, puix les creia insubsistents, com en realitat ho són en tot sistema que no neixi del castíssim i hermós nuviatge entre la fe i la raó; per això s'enamorà de tal manera de l'observació i anàlisi d'ella que es passejava per l'ànima, que arribava a eliminar-se, membre per membre, de son cos fins a quedar-se en la concepció de si mateix com a un pur esperit.

Per lo qual deia que qui el seguia a ell en aquests viatges per l'interior de l'ànima era impossible que fos materialista. I, en efecte, en evidenciar i posar de relleu les operacions d'ella, en pintar els afectes² i sentiments, en classificar-los segons sa qualitat i subdividir-los per sos diversos matisos, en descompondre els compostos de la imaginació, en descriure l'orient i la posta dels records, en descabdellar llargues sèries d'ells i explicar la manera de fer-los eixir a la consciència clara, comentant admirablement un text del gran Agustí, com se conserven i guarden en la retentiva d'on surten i a on tornen després d'haver fet son ofici, els enganys de la memòria (*simulacrum in se; simulacrum in alio*); el naixement dels desigs, son créixer fins a passions, la voluntat bregant amb elles i dominant-les; la formació dels conceptes, el ritme de l'enteniment, que constitueix la facultat discursiva; en analitzar, en fi, tota mena de fets interiors fou notabilíssim, i aquest era el reialme en què fou verament príncep. Lo adequat de son llenguatge, la viva i riquesa de les imatges de què es valia, produïen en son auditori una tal concentració, que molts dies l'estudiant aplicat, al sortir de l'aula i tornar al traste i vida comú, trobava que havia fet un viatge pintoresc per dintre de si mateix, havent vist perspectives i operacions que no es veuen amb els ulls, i oït remors

2 En l'edició de les *Obres Completes* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984-1994) diu «efectes».

i udols de passions que no s'ouen amb les orelles; de manera que es pot dir que aquesta filosofia era principalment contemplativa.

D'aquí venia que algú el trobés en gran manera curt en la part de metafísica, puix tenint tal repar en sortir-se de l'observació i tal horror a tota construcció, essent tan amic del *limited*, com ell, jugant amb la paraula anglesa, solia dir, i refereix encara amb especial gràcia son gran i caríssim company D. Manuel Milà i Fontanals, no arribava a formar un verdader sistema, lo qual prova son gran seny; puix havent abraçat en sa joventut una filosofia que era la més entenmentada que aleshores corria, mes amb tot no fundada en aquella altíssima unió entre la Fe i la raó, aquesta es veia obligada a caminar a pas de tortuga i tan sols per camí pla, si bé que als últims anys de la seva vida, treballant únicament, com ell ens havia dit més d'una vegada, per posar d'acord sa filosofia amb l'escolàstica, entrava en el camp d'aquesta i amb mà de mestre exposava ses teories, com, per exemple, recordem haver-li sentit exposar magníficament el coneixement de Déu *per remotioem*, com diu Sant Tomàs, o més poèticament Sant Joan de la Creu *por un rayo de tiniebla*, ço és, per l'apartament successiu en la idea de Ser de tota imperfecció, fins a quedar únicament una obscuritat lluminosa, un Ser realíssim o un acte pur.

Mes si, tal volta, treta l'observació, quedava curta sa especulació filosòfica, per l'especial terror en què per virtut de les circumstàncies tingué de col·locar-se, no així s'hi quedava en l'ús de les fortes armes que li proporcionava en contra dels enemics de la veritat; i és de notar que principalment les esgrimia contra els errors de moda, i que, tal volta, a algú li hauria pogut semblar que era poc senyal de respecte al lliure examen, fins quan no se surt de son legítim camp.

En efecte, el nostre mestre, com a verdader filòsof i no sofista, era intolerant i fort amb l'error, mes molt considerat amb els qui erraven; puix, com ell deia, la criada qui renta els plats és qui els trenca, i el filòsof, ocupant-se en l'especulació, és exposat que a voltes, perdent de vista el verdader camí, caigui en l'error; no obstant, tots els qui en son aula havien cursat recordaran més d'un cop haver-li sentit al·legar contra dels falsos filòsops el *fustibus sunt arguendi*, amb què l'antiga i racional saviduria amenaçava als qui se sortien del recte viarany de la raó, despreciant les lleis amb què Déu l'ha constituïda; per lo qual se distingia per una antipatia especial contra els moderns sofistes, falsificadors de l'enteniement humà, puix si tot deixeble d'en Llorens se recorda de lo molt que apreciava un bon *sí* o *no* de l'estudiant, ¿com no havia d'enfadar-se pels qui diuen *sí* i no a la vegada, o no diuen *sí* ni no? En son aula dedicava lliçons eloqüentíssimes a la destrucció dels sistemes de la identitat absoluta, com ell deia; i recordem encara que a la tornada de Madrid, on s'havia vist amb el difunt Sanz del Ríó, ens contava lo següent: «Jo, deia, feia poc que havia perdut a mon cunyat i aní a la Cort amb una ànima trista; al veure'ns amb el Sanz del Ríó parlàrem dels

nostres estudis, i diguí jo al professor madrileny: 'Senyor Sanz, li faig a saber que un dels fins del meu treball filosòfic és el combatre les idees que vostè sosté'; a lo qual aquest respongué: '¿Què importa això? ¿Què vol vostè més antitètic que l'home i la dona, i, no obstant, se concilien en la superior unió del matrimoni?' Aleshores, deia en Llorens, hauria perdut la paciència, i a no haver sigut la convicció de que amb certs enteniments tota discussió és inútil, li hauria contestat: 'Doncs si a vostè li sembla que els contradictoris així es concilien, ¿li apar, si és fàcil, que jo, que ara acabo de perdre a mon cunyat i estic trist, agafi un pandero i em posi a ballar?'»

Una de les parts més interessants de ses explicacions era aquella en què, fent l'anàlisi d'un fet de consciència, clarament manifestava als seus oients com de l'anatomia del conèixer ne resultava una antítesi en les existències, i a l'explicar el principi de contradicció altra volta s'aplicava a la destrucció del sistema avui, per desgràcia, de moda en nostra pàtria, peresosa de pensar; de manera que el nostre filòsof, si no fundà o establí una metafísica completa, en canvi fou un atleta de la raó i del bon sentit que, amb sa paraula grave, que encloïa un pensament enèrgic, destruï en gran part del jovent de Catalunya la possibilitat d'ésser víctima de la petulància del filosofisme madrileny dominant.

A algú, sobretot dels qui no l'havien oït en l'aula, els fa molt mal efecte la certa simpatia que sentí, no molt temps, per Kant; mes s'ha de tenir present que un home que, com en Llorens, no s'emborratxa amb els sistemes, sinó que tot ho sospesa, és difícil d'ésser sorprès; per lo qual, si amb un cert entusiasme explicava lo de l'imperatiu categòric, distava molt de no donar de l'existència del Ser Sobirà altra certesa que la que es desprèn d'un postulat de la raó pràctica, puix encara que en l'aula expliqués, donant-li molta importància, una munió de fets que es noten en l'esperit humà i que suposen l'existència de Déu, com són l'instint de l'oració, la vergonya i el remordiment pels nostres delictes, també d'una manera directa es valia del principi de causalitat per arribar a la *Causa causarum*, i en el de les causes finals s'apoiava per a determinar que aquesta Causa primera estava adornada d'una intel·ligència i voluntat summes.

En quant al fenomenalisme del filòsof de Koenigsberg, li havíem sentit combatre en l'aula victoriosament; i si un cert subjectivisme que se li notava, tal volta, podia fer mala impressió, ¿qui no es recorda com per una altra part establia, o més ben dit, provava eloqüentment l'existència del món exterior? La certesa natural que d'això té l'home pels sentits l'explorava amb més deliri i traça que l'avar una mina d'or; i l'estudiant sortia tan satisfet de l'aula i sens cap mena de dubtes sobre d'aquesta matèria, com convençut d'una manera indestructible quedava, després d'una d'aquelles excursions per l'interior de l'ànima, de l'espiritualitat d'aquesta. En fi, la filosofia d'en Llorens podia tenir la seva part flaca, com la té tota obra purament humana, mes nosaltres li devem un agraïment verdader, puix fou la via que ens portà a l'escola del

Doctor Angèlic, i no som nosaltres sols els qui hem fet tal via; i filosofia que naturalment condueix al Mestre que ara Lleó XIII ens assenyala, devia ésser una recta filosofia.

II

Així com el mestre i filòsof Justí no per fer-se cristià deixà la capa de filòsof, tampoc el nostre caríssim mestre deixà d'ésser verdader catòlic per més que estigués donat al conreu de la filosofia, puix si bé coneixia els diferents ordres de la Fe i de la raó, com aquesta i la ciència per ella produïda són insuficients per alcançar la primera, si moltes vegades fugia fins de certes demostracions i preferia l'acte de fe a mil raciocinis incompetents, no obstant estava convençut de que la ciència en l'home lletrat era un dels medis que obrien pas a la Fe, que li preparaven el terreny (*preambula ad articulos*) de que entre la Fe i la raó no hi podia haver oposició ni conflictes, com cap catòlic sense deixar d'ésser-ne ho pot afirmar, puix són filles d'un mateix Pare; de manera que en l'aula meravellósament explicava com la filosofia natural acompanya l'enteniment al límit de son domini, des d'on, aclucant els ulls, deu, sens altre remei, abraçar-se amb la Fe. I estava tan cert del llinatge sobrenatural d'aquesta, de que era impossible que fos engendrada per la ciència (*si prius cognoscere et deinde credere vellem, nec cognoscere nec credere valerem*, diu Sant Agustí, *super Ioan.*, tract. XXVII), que recordem perfectament haver-nos dit: «La filosofia podrà fer que jo amb grans esforços logri dominar certs vicis, no, emperò, la supèrbia que sol acompanyar a l'exercici de les facultats racionals; mes, la filosofia res pot amb la meua criada, i, en canvi, la Fe i la Religió tenen més eficàcia per ella i per mi en quant tenen poder per a fer-nos als dos igualment perfets». I és de notar que aquella criada, a qui ell apreciava molt per les seves virtuts, no gaire temps abans de morir, se féu monja amb gran satisfacció de son amo.

Sobretot durant els últims anys de la seva vida, en Llorens fou un filòsof qui no tenia altra mira en sa filosofia que la que deu tenir-hi tot home il·luminat per la Fe, ço és, un coneixement més perfet de Déu; i si el venerable mestre Fra Lluís de Granada parla de la Religió com d'una divina filosofia, ell parlava d'aquesta com d'una natural Religió; per lo qual en l'aula parlava amb santa reverència d'aquell acte pur o Ser realíssim, com ell més freqüentment deia, amb la veu tremolosa, puix era extraordinari el respecte, fins sensible, que experimentava envers la Veritat primera. Això feia que s'afectés de la impietat fins a sofrir, com tots els seus íntims ho recordaran, havent-ne donat mostres, d'una manera particular, principalment durant la desgraciada revolució comunament anomenada de Setembre. Un cas, sobretot, volem citar, que li ocorregué després que el tristament famós, des de que es declarà impiu, Sunyer, hagué escandalitzat amb ses fanfarronades a tothom

qui creu en Crist. Anà en Llorens un dia (com solia fer algunes vegades, i el qui escriu aquestes ratlles, essent estudiant de Lleis, l'hi havia acompanyat més d'un cop) a prendre cafè a un establiment de gent de poble, i en una taula un poc apartada de la que ell estava, oí disputes sobre lo d'en Sunyer, a les quals, com per conclusió, posava fi el cafeter amb aquestes paraules: «No em parleu de tal home, puix és pitjor que els gossos; jo sóc aficionat a ells i jo veig que sempre coneixen l'amo, i aquest home no coneix a son Amo.» En Llorens s'entusiasmà amb aquestes paraules del cafeter; el felicità en veu alta, i sentí, deia, no haver estat a la seva taula per a estrènyer-li la mà amb tot el cor. Com a ver filosof que posava per fi i terme de sa filosofia a la Causa primera, buscava l'aprendre fins *ex ore infantium et lactentium*; i amb verdadera fruïció recordem que, passejant-nos un dia per davant de l'estació de Sarrià, ens parlava de la necessitat de multiplicar l'estudi per a oposar-se a la impietat dominant, quan nosaltres amb tota espontaneïtat li contestàrem que aleshores ens volíem posar a llegir les Actes dels Màrtirs. La impressió que aquestes senzilles paraules causaren en aquell enteniment pensador fou tal, que més d'una vegada ens digué que aleshores havia comprés amb tota l'evidència com, havent arribat ja a l'extrem de la negació, convenia i era lo més eloqüent l'afirmació decisiva i absoluta. Així fou sempre fidel a la veritat, que estimava com a una hermosíssima esposa, per lo qual no en buscà mai d'altra, mantenint-se fadrí tota sa vida, puix, com prova Teofrast, diu Sant Tomàs, *sapienti non expedit nubere*.

Li arribà el dia d'emprendre el gran viatge, com ell deia, i auxiliat per alguns sacerdots, deixebles seus, que confortaven son esperit ja amb les paraules vehementíssimes dels psalms, dels quals fou molt devot, ja amb els senzills actes de fe, esperança i caritat, amb què savis i ignorants s'uneixen amb Déu, pogué dir amb confiança i fortalesa: «Fins ara havem posat les premisses, ara vindrà la conseqüència», entrant la seva ànima a posseir el regne de la veritat, a estendre el qual consagrà tots els moments de sa existència.

Molt i molt plorada fou la mort d'aquest filosof, que es distingia per una verdadera riquesa de sentiments; més proves exteriors de pena no se n'hi daren, per haver-ho demanat el difunt; lo qual no pogué impedir que d'aquell cor tendríssim de son fraternal amic en Marian Aguiló brollessin, barrejats amb llàgrimes, els dolcíssims versos que ja coneixen els lectors de *La Veu del Montserrat*.

Potser si ell hagués sabut que havíem d'escriure en sa commemoració s'hauria enfadat, puix era enemicuíssim d'anar pels diaris; mes si en ell estava bé un tal desig, en nosaltres ho està el no complaure'l en aquesta part, puix escrit està: *Luceat lux vestra coram hominibus*.

En Xavier Llorens i Barba (notes íntimes)³

Carácter religioso. — Convicción profunda que tenía de la limitación del entendimiento humano era el carácter distintivo de su ser filosófico; y de aquí provenía la grande importancia que daba entre los estados del entendimiento y la creencia. *Radix cognitionis sit fides.* Lucidez con que probaba que debía haber algo incomprendible, porque la operación del entendimiento es limitada. Cómo Santo Tomás, sin haberlo visto, afirmaba el conocimiento de Dios *per viam remotivam.*

Me leyó con singular complacencia un pedazo de... que parece una epístola de San Pablo, *nec vana fides.*

Humildad filosófica. — Era enemigo de toda construcción, peligro que veía en intentar ciertas demostraciones. Sobre este punto temía que alguno pudiera creerle fideísta; sin embargo, no era tal, puesto que su juicio se reducía a afirmar que hasta en los principios evidentes y primeros su verdad seca, la evidencia de los términos debe admitirse sin ulterior prueba. Sin embargo, era uno de los puntos que deseaba consultar. Citaba mucho aquello del Kempis, o sea, como dice San Juan de la Cruz: Comunicándose Dios a las criaturas por un rayo de tinieblas. — Veía el reino de Dios en el alma, aun en el mundo físico. Ciertos hechos que Dios obra en el mundo físico. Ciertos hechos que Dios obra en el alma, y que por esta sola no se pueden explicar. La vergüenza por los hechos criminales que no han salido de nuestra conciencia. El remordimiento que es ni más ni menos que la impresión que nos produce una amenaza. Carácter de mandato *actual* de la ley moral. No puede ser un producto de nuestro entendimiento, puesto que a veces pugna para destruirlo; debe considerarse como una revelación constante e inmediata. — Imperativo categórico. Sentimiento de adoración que aparece en los peligros. Instinto de la oración. Hace cuatro o cinco años que, paseando con él en Vilafranca, me dijo: «Hasta ahora no he comprendido la excelencia del Rosario».

Conocía perfectamente que toda la ley moral no podía cumplirse con nuestras solas fuerzas. Reconocía la necesidad de la gracia. La humildad no se puede alcanzar; los filósofos no la tuvieron. La filosofía puede producir ciertas virtudes naturales a fuerza de un trabajo constante; pero la religión las produce en el común de los hombres. «Yo y mi criada tenemos un medio igualmente poderoso en la religión». El Cristianismo ha llenado los conventos de vírgenes. Refería de Codina que le había dicho: «Para mí, la mejor prueba, que nadie me puede destruir del carácter sobrenatural de la religión, es que cuando sigo sus

3 Aquestes notes, incloses en l'edició de les *Obres completes* (volum III, pàgines 569-572) van aparèixer entre la documentació manuscrita de Josep Torras i Bages.

consejos no tropiezo; pero si alguna vez los olvido, entonces caigo». De modo que, tomando por base de la prueba de la existencia de Dios los fenómenos psicológicos, ponía un nuevo comprobante a aquellas palabras de San Pablo: *Invisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur*.

«La mayor alegría que podría tener en este mundo sería la conversión de Mansel al Catolicismo». Estaba agradecido a la Filosofía, porque le había acercado a Dios. Al hablar en la cátedra del Ser supremo le temblaba la voz. La infinita Majestad de Dios y la ruindad del hombre, de que le tenía plenamente convencido la observación interna, le hacía repetir muchas veces aquel versículo: *Si iniquitates observaveris, Domine, Domine, quis sustinebit?*

Este respeto religioso no era puramente especulativo. Hasta en su juventud había tenido un respeto particular al templo, estando en el cual rechazaba absolutamente toda pregunta innecesaria. Su horror a la blasfemia le había llevado a reprenderla varias veces en público, aun en personas desconocidas.

Me contó con particular entusiasmo, poco después que Suñer hubo escandalizado a los fieles con sus infames necedades y sandeces, que, habiendo entrado en un café de pueblo por convenirle tomar algo, oyó en un grupo una discusión en que unos defendían y otros atacaban al diputado ateo, pero el dueño del establecimiento dejó confusos a los primeros, diciéndoles: «No puedo sufrir lo que dice este hombre; yo he sido muy aficionado a perros, y después que les he dado pan, todos me han conocido; los que desconocen a Dios son inferiores a estos animales». Llorens felicitó en alta voz al humilde apologista, y «sentí, me dijo, no hallarme cerca de él, para estrecharle la mano».

Cuando al hacer limosna a un mendigo éste le contestaba: Gracias, él le decía: «Debéis darlas a Dios».

En circunstancias análogas a las anteriores, contradijo enérgicamente y con gran valor una conversación popular, en que se aplaudía el despojo del Papa.

Estos hechos tienen especial valor, porque no era un atributo de su carácter el ser propagandista, parte tal vez efecto de su temperamento natural, y parte efecto del método seguido en sus investigaciones filosóficas, que le apartaba un tanto del comercio con la sociedad. No obstante, era propagandista de corazón, y le tenía puesto especialmente en los que se dedicaban a la propaganda religiosa. Pensaba más adelante consagrarse personalmente a la enseñanza en las escuelas populares.

Era igualmente parco en la práctica que en la especulación, en la palabra que en el pensamiento; y así como predicaba la doctrina de la limitación, y enseñaba que el entendimiento no debe pretender pasar sus límites (*non plus sapere quam oportet sapere*), amaba de un modo particular la expresión sencilla, y odiaba cordialmente la palabrería. Pocos habrá que hayan atacado más crudamente que

él este vicio que tanto domina. Entre sus alumnos tenía una predilección por aquellos que contestaban con más sencillez, y alguna vez le había oído en cátedra decir que valía más una afirmación o negación seca que un discurso.

Creía sobre todo en la eficacia que tenía para con los demás la firmeza de nuestra convicción, de modo que jamás olvidó lo que un día le dije paseando por delante de la estación de Sarriá en una conversación sobre la predicación religiosa de que era víctima nuestro país. Le dije, sin pensar que le había de producir efecto particular, que yo no pensaba ir a estudiar más de lo que hasta ahora había hecho, para deshacerme de los sofismas de los impíos; sino que iba a empezar más reflexivamente la lectura de las Actas de los Mártires. Muchas veces después me repitió esto.

Fragment de *La tradició catalana*⁴

Llibre Segon. Valor racional del regionalisme català. Dissertació preliminar, II:

«[...]

La filosofia, a Catalunya com a Roma, no ha tingut originalitat. No ama l'esperit de la nostra gent aquella espècie de gimnàstica mental sense altre objecte que una atrevida ostentació de forces per a admirar al pròxim; si traiem la grandiosa excepció de Lull i dels lul·lians, els demés qui han conreat dit ram de la sabiduria humana han seguit la nobilíssima corrent de la *Perennis Philosophia* que ix de les abundoses fonts de la immortal Grècia. Quan l'escolàstica acabà en un convencionalisme estret i ridícul, el nostre gran pensador Lluís Vives, confessant la grandesa i utilitat d'Aristòtil com l'heroi de la gentilitat, cregué que per a agafar forces la filosofia devia tocar de peus a terra, per lo qual sa útil sabiduria es nodrí fortament de l'observació humana, deslliurant-se dels excessos del revolucionari Renaixement.

»I a l'arribar als nostres temps, perduda o despreciada per una insana moda tota tradició filosòfica, els esperits gairebé tots a Espanya seguiren la fantàstica i corrosiva filosofia germànica, mes els nostres mestres ens ensenyaren una filosofia de sentit comú, rieró, deia l'inoblidable Llorens, que feia cap a la corrent general de la filosofia tradicional de l'Escola, més tan fortament vestida a la catalana, que és un fet ben conegut que el citat filòsof ha sigut un dels homes del nostre renaixement qui han tingut una més eficaç potència catalanitzadora⁵.

4 La primera edició aparegué el 1892.

5 Estant ja per publicar el present llibre, havem llegit el Discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Ciències Morals i Polítiques, de Madrid, del Sr. D. Marcel·lí Menéndez y Pelayo, intitulat:

[...]»

De los orígenes del Criticismo y del Escepticismo, y especialmente de los precursores españoles de Kant. L'admirable escriptor muntanyès en una nota s'ocupa del qui fou estimat mestre nostre i ens féu son íntim confident des de la nostra primera joventut, fins al dia de la seva planguda mort, el catedràtic de Metafísica de la Universitat de Barcelona D. Xavier Llorens i Barba. Diu En Menéndez y Pelayo que alguns deixebles de dit professor, amb més zel que discreció, han volgut concedir-li l'honor pòstuma d'haver-se inclinat en sos darrers temps al *neoescolasticisme*, fet que ell nega. Lo que nosaltres podem assegurar-li és que més d'un cop ens havia dit que tot son treball es dirigia a enllaçar sa doctrina amb la de l'Escola. Confessem planament que el mètode preferent, constant, mes no exclusiu, d'En Llorens fou l'observació interna, i convenim amb l'il·lustre acadèmic en que era impossible que canviés de procedir un home qui durant tota la vida havia viscut tancat en les entranyes de la seva ànima, com en una aula d'espíritual anatomia. Emperò, és indubtable que si bé considerava aquest sistema d'inquisició de la veritat, com de resultats segurs per atènyer les veritats fonamentals de l'espíritualitat de l'ànima, de l'existència de Déu i del món material quan l'usava un home de bona voluntat; no obstant, reconeixia que no era suficient per la discussió, i no en féu mai l'*organum* únic per a atrapar la veritat. Així és, que donava importància capital als primers principis lògics, metafísics, i a les que ell anomenava veritats primàries contingents, analitzades per Reid, i que es refereixen a la identitat del *jo*, a l'existència del món extern, etc., i sovint al·legava el principi escolàstic *prima principia negantes fustibus sunt arguendi*. Perquè l'observació no exclòia de son mètode docent el formalisme escolàstic, que és insuperable; així és que les formes escolàstiques abunden en els *Apuntes* que avui encara existeixen i dels quals nosaltres posseïm un exemplar esmenat de sa pròpia mà, i si bé és cert que la consciència era son obrador, per a definir-la i caracteritzar-la es valia de la fórmula escolàstica: *non sentimus nisi sentiamus nos sentire*. Amava i aconsellava l'estudi dels comentadors d'Aristòtil; i havent-li un deixeble seu, el difunt prevere Pere Garriga i Marill, demanat les obres de Plató per a estudiar-les, no les hi volgué deixar, dient-li que li deixaria les de l'Estagirita, que li convenien més. Usant un terme canònic, pot afirmar-se que En Llorens, si bé no fou *de corpore*, fou, emperò, *de anima Scholae*. Admetia la veritat per sa evidència i fugia de que se'l cregués fideïsta, així caracteritzava els principis lògics i metafísics, dient que no podia pensar-se el contrari d'ells, encara que ho volgués el subjecte; i en quant a la veritat primera, o sia a l'*Ens realissimum*, no l'admetia com una revelació o un postulat de la consciència pràctica, sinó, com diu textualment en sos *Apuntes*, «como ley suprema del conocimiento humano. Por esta ley nos hallamos imposibilitados de permanecer concibiendo una pluralidad de causas, y nos vemos forzados a elevarnos a la concepción de una sola causa». Completava la doctrina en aquest punt amb el principi teleològic o de les causes finals que formulava: «El orden y finalidad de los efectos suponen inteligencia e intención de la causa.» Insinuava, demés, la prova de la necessitat racional, de lo incondicionat i absolut, és a dir, usava els mateixos arguments que han usat els més ferrenys escolàstics de sant Tomàs ençà, si bé amb aquella gràcia filosòfica pròpia d'En Llorens, que feia endinsar l'home en si mateix, resolent-se cada oient la dificultat amb la llum de sa pròpia consciència, lo qual constituïa el mèrit més eminent del nostre filòsof. És cert que establia que *lo absolut està fora del domini de la realitat incompreensible i que en aquesta matèria la creença deu completar el coneixement*; mes, fins en això s'avenia amb els escolàstics, qui diuen que de Déu se'n té coneixement, mes no comprensió, o sia, que l'home coneix *an sit*, mes el *quid sit* ho coneix sols imperfectament, per *viam remotionis*, segons l'expressió de sant Tomàs, essent la natural filosofia, segons el mot del sant Doctor, *praeambulum ad articulos*. Donava la sumària resolució del problema del coneixement per medi de la sentència: *nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu, nisi intellectus ipse*, lo qual justifica que substancialment no diferia dels escolàstics en tan important matèria. Devem afegir, no obstant, que s'hi diferenciava en quant a explicar la manera del coneixement del món exterior o material, puix no admetia la teoria o hipòtesi de l'Escola per a salvar la dificultat de la comunicació o unió de l'enteniment amb

En Xavier Llorens i Barba. Records íntims d'una filosofia.⁶

Requerit amb gran instància per nostre estimat amic en Ramon d'Abadal perquè escrivíssim alguna cosa sobre d'en Llorens a la revista dels Estudis Universitaris Catalans, que ell dirigeix, sols hem condescendit a l'influx de l'amor al nostre antic mestre i a l'amic, puix fa molt anys que cloguérem la nostra investigació de la filosofia tècnica; i ens traslladàrem a la regió d'una filosofia més sublim; no obstant, recollirem alguns records que quedaren fortament gravats en el nostre esperit i arraconats de molts anys en l'arxiu polsós de la memòria, perquè el

la cosa, o sia la teoria de les espècies intel·ligibles, i en son lloc sempre defensà el principi de Reid del coneixement immediat, que recordem perfectament haver-li oït dir que tenia antecedents en algun escolàstic, si bé ara no podem determinar a qual es referia; fins en aquest assumpte la diferència entre el nostre filòsof i els escolàstics és petitíssima, ja que es ve a reduir a que En Llorens acceptava el misteri del coneixement del món com a misteri i s'accontentava amb la certesa ingènita que a l'home proporciona el testimoni dels sentits, certesa que també confessen els filòsofs de l'Escola, mes cercant d'aclarir el misteri mitjançant la teoria de les espècies intel·ligibles. En Llorens tenia gran amor a la seva doctrina, en aquest assumpte, que desenrotllava amb filosòfica magnificència, i era la verament típica del seu magisteri, donant-li ocasió de practicar finíssims anàlisis del fet del coneixement, consignant en sos *Apuntes* les següents ratlles: «Damos el nombre de realismo natural a la doctrina que acepta sin reserva los datos de la conciencia que nos aseguran la realidad del mundo externo y su distinción del interno.» Lo qual tal volta ha donat ocasió al claríssim professor de la Universitat Central per a escriure que la doctrina d'En Llorens era «el realismo natural, la distinción entre el sujeto y el objeto, la afirmación de lo contingente y condicionado, y la revelación de lo absoluto e incondicionado, no en la esfera del conocimiento, sino en la esfera de la creencia, y todo ello envuelto en el acto primitivo de la integra conciencia. Si acertaba o erraba en esto, no es del caso discutirlo, pero esto pensó y no otra cosa ninguna, y esto mismo había pensado Luis Vives». Parauls que han d'ésser enteses *cum distinctione* perquè signifiquin el pensament d'En Llorens qui fugia del fideisme, segons explícitament li havíem oït en l'aula i fora de l'aula, i mai volgué ésser heretge de la *Perennis Philosophia*, que tan admirablement condensà el gran sant Tomàs, sinó que amb ella mentalment comunicava. En efecte, quan a l'entrar en l'estat eclesiàstic agafàrem la *Summa* tomística, la grandesa i resplendor d'aquest monument científic ens impressionà fins a lo més pregon de nostres facultats mentals, i havent-li comunicat les nostres impressions les aplaudí, i com un dia li ensenyéssim l'article 3, qüestió 22, part 1.ª, en què el sant Doctor explica com el Criador ha volgut fer participar a la criatura de la dignitat de causa, ens digué que l'havia delectat més que una oda d'Horaci, i ens demanà que sempre que en la *Summa* hi trobéssim algun article d'interès especial per ell, l'hi féssim veure. Tal volta el lector trobarà aquesta Nota massa personal, mes no hi ha altre remei tractant-se d'un poderós educador de intel·ligències, cuya influencia, com diu elegantment En Menéndez, *como la de Sócrates, no quedó archivada en libros, sino en espíritus humanos*, i aquestes explicacions són necessàries perquè no es doni una interpretació contrària a la veritat, a les paraules d'En Menéndez. D'altra banda, estem contents de pagar aquest petit tribut a la memòria del qui fou nostre mestre, mentor i *quasi-parens* en l'ordre intel·lectual; i demés, En Llorens posseïa un esperit catalanesc tan pur, clàssic i potent, que el seu sol nom alegra a tots els amants del catalanisme qui tingueren la sort de conèixer-lo, per lo qual no va fora de lloc aquesta memòria seva en el present llibre.

jovent intel·lectual de Catalunya que ha vingut a molta distància de temps de l'insigne pensador tingui una idea d'aquella doctrina que indubtablement ha exercit fonda influència en la generació literària que va desaparèixer, i quals principis són el punt de partida de l'activitat intel·lectual de la major part dels qui en el nostre país representen la fecunditat i la justícia de la cultura.

Però per força la nostra miniatura filosòfica d'en Llorens ha de resultar deficient, puix escrivim entre les preocupacions naturalment intenses, del càrrec episcopal, i amb una verdadera pressa, potser fins imprudent, tractant-se de matèries tan delicades i transcendents, puix estem a punt de sortir a una expedició apostòlica i ens queda molt escàs temps per a escriure; però l'amor al mestre i al jovent intel·lectual il·lumina el nostre pensament i estimula la nostra memòria, i farà sortir els records íntims de les ensenyances d'en Llorens a la consciència clara, exposant-les breument en aquest escrit.

Aquest filòsof català, qui viu de gran relleu en l'ànima de tots aquells qui tingueren la sort de posseir-lo per mestre, fou una espècie de Sòcrates. Tingué la missió de fer homes, més que no pas llibres; de fer pensadors, més que no pas escriptors; enteniments discrets i observadors, més que no pas caps d'aquells qui es creuen que han de renovar tot lo existent, perquè sa atenció i sa investigació es dirigien especialment a estudiar les lleis de la realitat, així en el pensament com en l'existència. Per això era enemic de les construccions *a priori*, de la invenció de sistemes, no sols en l'esfera de la filosofia, sinó que també encara més en l'ordre pràctic i social. Ja en la lliçó primera del curs, deia amb severa eloqüència als estudiants que els qui pretenien brillar, que els qui volien a poca costa obtenir l'admiració i les alabances, ja es podien retirar, que allí no aprendrien la pompa del discurs, puix que la vera filosofia preferia un *sí* o un *no* encertat, més que no pas una peroració entusiasta. «Si porteu aquests intents –deia– aneu a la literatura i a la història, on podreu realitzar-los més fàcilment.» Seguint sens dubte aquest criteri, el docte professor, un dia que el rector de la Universitat visità la seva càtedra, preguntà a un deixeble tartamut.

Fou en Llorens principalment un psicòleg, un home d'observació interna, qui vivia perennement en la cel·la de la pròpia consciència, qui llegia amb admirable facilitat manifestacions humanes dins de l'horitzó de la consciència íntima, com en un llibre misteriós ple d'insinuacions lluminoses; i amb fruïció repetia aquella sentència, de que els dos espectacles de major magnificència que l'home pot contemplar són la volta del cel estrellada i la pròpia consciència moral. Dins de la creació que ens és assequible en nostre estat actual, no hi ha cosa més meravellosa. Per això la seva filosofia es reduïa a una gran psicologia,

i volia que aquesta fos la base principal, no l'única, de lo transcendent, és a dir, de la metafísica.

D'aquí és que la seva doctrina era suggestiva i sempre tenia, fins en les qüestions més abstractes, un element estètic; potser era deficient per les necessitats de la discussió o controvèrsia, però era oportuníssima per a l'edificació personal del deixeble, per a introduir al jove en el regne de l'amor a la sabiduria, o a la veritat, corresponent així a l'objecte fonamental i tradicional i perenne de la filosofia.

Per això ell, responent a l'objecció que se li feia de les deficiències de la seva doctrina, deia que son intent era que la seva doctrina fos com un rieró que havia d'engruixir el majestuós riu de la *Philosophia perennis*, puix aquesta, mare de les ciències destinada a fecundar la intel·ligència de totes les regions de la terra, s'havia d'enriquir per distintes afluències, deixant en sos marges les impureses, colant-se en el fons de son llit lo tèrbol de les idees falses i vanes, i continuant son curs el cabdal de l'aigua pura de la veritat.

I és clar que l'observació psicològica enriqueix la *Philosophia perennis*. No pretenia ell que l'observació psicològica fos una novetat en la història de la filosofia; al revés, ell assentava, com tothom, que la font i principi de la filosofia ha sigut l'observació; proclamava a Aristòtil príncep dels observadors, recomanava l'estudi d'aquest filòsof, ens feia llegir els seus grans comentaristes escolàstics, i deia, en els últims anys de son professorat, que tot el seu treball se dirigia a agermanar la seva filosofia amb l'escolàstica, i semblava de les insuperables fórmules d'aquesta, que contenen les grans veritats de la filosofia, les curtes apuntacions que ell dictava als seus deixebles i que anomenava, molt pròpiament i amb conformitat amb son sistema educatiu de l'esperit, temes de meditació.

Quan el qui escriu aquestes línies, molt jove encara, es dedicà a l'estudi dels textos de Sant Tomàs, en Llorens li demanà, que si trobava algun article que fes per ell, que li ensenyéssim; i, en efecte, un dia li mostràrem la manera senzilla i sublim amb què l'Angèlic Doctor explica la connexió entre la causa primera i l'agent racional, i sa lectura li causà un plaer tan intens, que ens digué que l'havia delectat més que no pas la lectura d'una oda d'Horaci.

Ara, en l'edat ja madura i pròxim a l'ocàs de la vida, reconeixem el bé que ens féu la Providència divina al posar-nos en contacte íntim, en comunicació d'esperit quasi contínua, gairebé des de la nostra infància fins a l'hora que morí, amb aquell home verdaderament superior i que navegava, amb la precisió i llestesa d'un expert pilot, pel mar immens de la nostra pròpia regió espiritual.

Aquell *puja més amunt* de l'Evangelí era el ritme constant de la seva investigació, el qual produïa en el deixeble un efecte religiós.

Des de que som a Vic havem llegit en la *Revue Thomiste* un interessant estudi d'un frare dominic nord-americà, qual nom no tenim temps d'anar a buscar, sobre la filosofia als Estats Units de l'Amèrica Septentrional, d'on se desprèn que la quasi totalitat dels qui conreen la filosofia de des el principi en aquella nació tan potent, eren, com en Llorens, deixebles de l'observació interna, i el referit articulista atribueix a això el caràcter religiós que ha predominat fins ara als Estats Units en la major part dels escriptors qui, directa o indirectament, han tractat dels grans problemes transcendents que interessen als homes.

En efecte, els fets psicològics, més que els fenòmens de la naturalesa, posseeixen la virtut d'elevant el contemplador a les regions més sublimes de la intel·ligència, i per això en Llorens en les explicacions fàcilment passava de filòsop a místic, com Sant Agustí i Sant Tomàs, i com la nostra gran Santa Teresa de Jesús. Descobria als ulls distrets dels deixebles, del jovent naturalment absorbit en la vida externa, descobria el gran panorama de la vida de l'esperit i ànima racional amb tota la riquesa dels seus elements, amb la varietat i contrast de les seves manifestacions, una vida íntima, personal i pròpia que l'home porta en si mateix i no se n'adona, el quadro complet de les sensacions, sentiments, pensaments, records i volicions, dels primers principis, font i origen de la vida racional, per lo qual el jove donat a l'especulació es trobava en un cas similar al de Sant Agustí, que expressava el gran bisbe d'Hipona dient que ell cercava a Déu per defora i se l'havia trobat a dins.

Era com una base de son estudi el principi aristotèlic addicionat per Leibniz: *Nihil est in intellectu quod prius non fuerit in sensu, nisi intellectus ipse*. I, com medi de comunicació entre l'esperit i el món exterior, com instrument d'estímul per al perfeccionament de l'ànima, que està *tamquam tabula rasa in qua nihil est depictum*, estudiava els sentits en sos elements afectiu i cognoscible, el coneixement primitiu i el derivat, i passava després a la imaginació, a la facultat de compondre i a la memòria, amb una riquíssima varietat de fets espontanis d'aquestes facultats, i ens feia llegir a Temístio, comentador clàssic d'Aristòtil, investigador insigne del procés de la memòria, i de fets interessants de la mateixa que poden dar i de fet donen lloc a enganys, prenent per una composició pròpia de la nostra imaginació lo que no és altra cosa que un record inconscient (*simulacrum in se*), és a dir, un record després de la relació de temps, una aparició en la nostra imaginació de lo que ens ha entrat fet per medi dels sentits i que nosaltres creiem elaborat en la nostra fantasia. Així com en altres ocasions succeeix que no-

saltres espontàniament elaborem una composició imaginativa i tenim l'aprensió de que allò és una reminiscència, o una aparició en la nostra consciència, d'un record que estava en l'obscuritat de la nostra memòria potencial (*simulacrum in alio*). I en Llorens, qui posseïa un gran tresor d'observació psicològica pròpia, ens deia que aquests fets de la imaginació i de la memòria eren freqüents sobretot en la imaginació musical. Per a comprovar la nostra facultat de compondre ens estimulava a l'anàlisi dels nostres somnis, compostos d'elements reals, lo qual corroborava amb la doctrina d'Aristòtil sobre aquesta matèria, qui amb l'observació demostra la procedència del somni, de sensacions, d'impressions, de records precedents.

I, quan explicava les associacions de la memòria, retreia l'interessant passatge de les *Confessions* de Sant Agustí, on el gran Doctor exposa amb tanta veritat i simplicitat l'evocació que ell feia dels records i idees, la manera de què es valia per a suscitar les diferents sèries d'idees, conceptes i imatges, com de vegades compareixien a la seva consciència clara les que ell no cercava, i les feia tornar al seu lloc perquè no les havia de menester, i anava cridant les que buscava fins que es presentaven, estimulades i atretes per altres similars que tenia en sa consciència.

I, en l'ordre afectiu i en l'ordre intel·lectual, anava avençant en l'estudi de l'home, estudiant el procés propi de la nostra naturalesa, que es va alçant de lo material i sensible a l'esfera de la intel·lectivitat per graus suavíssims i d'una harmonia admirable. I així estudiava el desenrotllament dels sentiments i la formació dels conceptes.

El tractat dels sentiments era un dels preferits del nostre mestre. Aquesta matèria *mixti fori*, part sensitiva i part intel·lectual, aquesta interessant frontera entre l'esperit i la carn, que és l'esfera de l'Art i de les més interessants relacions humanes, aquesta matèria la tractava amb amor especial i particular eloqüència filosòfica. I, per a explicar la generació dels sentiments, acudia a Plató i a Aristòtil, si bé preferia l'explicació de l'Estagirita quan analitza a l'home i a totes ses passions, fent-les derivar del concupiscible i de l'irascible, i encara pròpiament lo concupiscible és principi únic; explicació d'admirable realitat adoptada per l'escolàstica i portada a l'evidència pel príncep d'aquesta, el nostre mestre Sant Tomàs d'Aquino. En Llorens, com un artista de la filosofia, classificava, caracteritzava i explicava la qualitat distinta dels sentiments, i son enllaç amb el desig, i com revenien i s'exaltaven fins arribar al paroxisme, a la passió. I, encara que distingia entre la facultat afectiva i la facultat volitiva, estudiava a la primera com a precedent i estimulante de la segona, i també com a òrgans, o membres, o ins-

truments, segons la bella i exacta explicació de Sant Tomàs de la voluntat, puix lo concupiscible i irascible baix les ordres de l'apetit racional, són els qui exciten l'activitat de la vida humana.

I, parlant del lliure arbitri, o del franc voler, usant la bella i típica expressió del Beat Ramon Llull, li venia molt bé per a panegiritzar el seu predilecte medi d'investigació, que era l'observació psicològica, o sia de la pròpia consciència; puix, així com la demostració *a priori* és difícil i molts filòsofs de mèrit no han sabut discernir-la clarament, en canvi, la llibertat humana, el lliure arbitri, analitzat en el gresol de la pròpia consciència, subjectada la nostra vida interna a l'observació immediata, és via planera, ningú pot dubtar de la llibertat de les seves resolucions, puix la nostra ànima, al prendre una resolució, podria igualment adoptar la contrària; i el sentit comú del llinatge humà i tots els sistemes jurídics espontàniament, no per efecte de demostracions filosòfiques o científiques, s'han mogut a l'influx de la convicció indestructible que tenen tots els individus del nostre llinatge, de la llibertat de les seves accions i determinacions. Perquè l'estat de certesa, deia ell, que produeix en la nostra ànima l'observació directa i immediata de la pròpia consciència és d'una satisfacció completa i d'una afirmació plena, i, per tant, d'una convicció indestructible.

Però, com a ver filòsof que era, posava la primacia de la doctrina psicològica en l'estudi del pensament humà i en la crítica del seu valor.

La formació dels conceptes, la manera com la nostra facultat elabora els materials que li proporcionen els sentits i els constitueix en determinades categories, quedant-se l'ànima l'exemplar típic aplicable a tots, ho explicava amb claredat meridiana i semblava que ens feia tocar amb les mans aquestes operacions íntimes de les nostres facultats anímiques.

I l'anàlisi dels judicis, i la connexió entre ells i la formació del raciocini, la inducció i la deducció, i la nostra llei intel·lectual, en virtut de la qual se regeix l'intern laboratori del pensament humà, el portaven a explicar la noètica i la dianoètica, com ell deia, o sia la facultat dels primers principis, font de la intel·lectualitat humana, principis comuns a tots els homes, fora dels quals no és possible entendre's, per lo qual en Llorens, en aquest punt, retreia i lloava, com a manifestació d'una gran veritat, aquella màxima escolàstica que diu: *Prima principia negantes fustibus sunt arguendi*; és a dir, que els qui no s'entenen amb raons, s'han d'entendre amb bastons, perquè és impossible negar dits principis, puix són evidents de per si, i l'enteniment, encara que vulguí, no pot pensar lo contrari d'ells, i sens la llum que ells reflecteixen desapareix la racionalitat

humana; perquè aquests primers principis innegables i evidents serveixen de base al discurs humà, i el raciocini és una derivació d'ells, tenint sa forma explícita i adequada en el sil·logisme, coneixement, per tant, no immediat, sinó que exigeix medi o procés (facultat dianoètica), i quals conclusions, de consegüent, no tenen la intensa garantia de les veritats contingudes en els primers principis intuïtius, font de la racionalitat, la negació de la qual importa l'anihilació de la intel·ligència humana.

Per això argüïa amb molta contundència, valent-se de l'experiència i de la raó, als filòsops qui negaven el principi de contradicció i afirmaven la identitat dels contraris; i d'una manera particular combatia el krausisme, que aleshores era l'última moda dels filòsops de la Cort, i que a Catalunya mai va poder-hi penetrar, potser en part pel caràcter pràctic i de sentit comú aquí generalment dominant, per la falta d'inclinació a les construccions mentals, i per la propensió innata a cercar les realitats de la vida; però, sens dubte, també en gran manera per la llum d'evidència que espargia des de la seva càtedra l'insigne professor de la universitat barcelonina.

A primera vista hauria pogut semblar que una doctrina que donava tanta importància a la psicologia, i que usava com un dels principals instruments d'investigació l'observació interna, resultaria dèbil per a l'afirmació de la veritat objectiva; mes, no obstant, en les explicacions del nostre mestre, i sens abandonar el seu procediment de l'observació psicològica, les realitats externes resultaven com evidents en virtut de la mateixa llum de l'observació del fet del coneixement. Segons la seva fórmula usual, de l'anàlisi del fet del coneixement, que consisteix en una relació entre l'enteniment i la cosa coneguda, resultaven una síntesi i una antítesi; l'enteniment i la cosa coneguda eren els dos termes de la relació que s'unien en l'ordre intel·lectual, una síntesi, i en l'existència eren necessàriament oposats i constituïen una antítesi, de manera que en resulta una real oposició, de la qual dóna eloqüent testimoni la pròpia consciència: *Jo i no-jo*. I aquesta veritat ell la trobava continguda en l'antiga fórmula que defineix la veritat subjectiva: *Adaequatio intellectus et rei secundum quam intellectus dicit esse quod est et non esse quod non est*.

Alguns havien cregut trobar en la doctrina del nostre filòsop un ressò del subjectivisme de Kant, però és indubtable que aquesta sospita provenia de que no abarcaven tota la doctrina d'en Llorens i no entenien la direcció del seu esperit, que arribava a les mateixes conclusions de l'escolàstica, si bé que, sens desdenyar els d'aquesta, usava amb gran amor el medi de l'observació que s'avenia admirablement amb son temperament intel·lectual, i per la qual tenia una aptitud finíssima; no obstant, mai deixava de valer-se del discurs dialèctic, si li venia bé pel cas, com ho demostra la gran importància que donava a l'estudi dels primers principis lògics.

Així mateix, com ell predicava amb molta constància la limitació de les facultats humanes, algú havia cregut que son sistema intel·lectual tenia poca força per a portar a l'home al coneixement de les veritats superiors i sublimes; però ell, amb molta raó, distingia la regió de lo cognoscible i la regió de lo demostrable, i rebatia fortament als que no volien admetre l'existència de lo que no pot demostrar-se, no per efecte del Ser realíssim, sinó per deficiència de les nostres facultats, perquè hi ha coses que poden provar-se, però no demostrar-se; i aquí soldava dintre d'un procés intel·lectual la raó amb la fe amb molta més justícia que no ho han fet en nostres dies l'anglès Balfour i el mateix Brunetière; perquè en Llorens fugia del fideisme i no queia en ell, i distingia clarament les inclinacions i direccions del nostre esperit envers la creença, de l'autoritat raonable en què reposa la fe. No era la fe per ell, en l'ordre filosòfic, un instint necessari que resulta de la natural constitució del nostre ser, sinó que era un acte raonable de l'enteniment i de la voluntat que encaixa perfectament amb la nostra naturalesa racional. I, no obstant, com tots els grans pensadors, trobava una perfecta adaptació entre les exigències de l'esperit humà, entre totes les nostres potències i direccions nobles i la fe sobrenatural, i, com Sant Agustí, reconeixia i demostrava que l'home criat per Déu no troba repòs sinó en Déu.

És clar que el sistema intel·lectual d'en Llorens, en quant se considera com camí per arribar a la filosofia primera, a les grans veritats que interessaven sobiranament a la consciència humana, és un camí per a pocs esperits. D'en Maine de Biran, per qui ell tenia certes simpaties i analogia de procediments, s'ha dit ara fa poc, amb molta raó, que, per arribar a la possessió de la veritat, necessita una llarguíssima vida i una gran finura d'enteniment, i per això és indubtable que el mètode d'observació, si bé d'utilitat grandíssima, necessita ésser completat per la filosofia racional, que és un instrument més adequat a les relacions humanes, una moneda que facilita més el comerç dels homes en l'ordre de la vida intel·lectual.

Sens dubte perquè l'eminent filòsof coneixia aquesta deficiència, ens havia dit, en el tracte íntim, que la seva doctrina servia per als homes qui havien de dirigir als altres, als polítics i als místics, puix donava un coneixement molt complet de l'home, i ens citava alguns dels grans polítics anglesos contemporanis qui, essent deixebles de la seva mateixa escola filosòfica, havien governat per llargs anys amb molt d'encert al poble britànic, i dirigit son immens imperi. I, en quant a la base que la doctrina de l'observació psicològica i de la reflexió íntima donen per al govern espiritual dels homes, per nosaltres queda demostrada pel fet d'en Newman, l'il·lustre convertit, creat cardenal per Lleó XIII, qui fou i és encara, després de la seva mort, l'oracle espiritual de tots els pobles anglosaxons,

i qual procediment intel·lectual ens sembla que té una espècie de paritat amb lo del mestre Llorens: observació, comparació i reflexió.

I ell, encara que sempre creient i pràctic catòlic, és indubtable que a la pràctica de l'observació, que al compliment del precepte socràtic, *nosce te ipsum*, que era com el cànon fonamental de la seva vida filosòfica, degué una elevació d'esperit, una dignitat de costums, una noblesa de sentiments, un respecte i amor a Déu, que, si bé il·luminava la seva vida, d'una manera més manifesta encara dignificà la seva mort. Se preparà per al gran viatge amb molta serenitat d'esperit; rebé els Sagraments amb devota enteresa, amb amor repetia els versets dels psalms que se li suggerien, puix fou molt aficionat a ells, i més d'un cop en salut els havia recitat alternativament amb qui escriu aquestes ratlles; i en aquelles hores que precedeixen a la solemnitat de la mort succeí un fet que caracteritza molt a l'home i demostra que en el Llorens home i filosof eren una sola peça. Hi havia present un sacerdot senzillíssim, a qui ell estimava molt i qui era son confessor ordinari. Com el malalt se confortava a si mateix espiritualment amb piadoses màximes expressades amb fórmules filosòfiques, el sacerdot li digué que mirés de servir-se d'expressions més senzilles, i el filosof, agonitzant, li respongué: «¿Que es pensa que no hi ha més?» No podia deixar d'ésser filosof.

Una vida filosòfica devia acabar amb una mort filosòfica, per més cristià que ell fos. Sant Justí fins al martiri portà la capa distintiva dels filosofos en la Roma imperial. En Llorens, estant en el subdeliri que sol precedir a la mort, deia: «Fins avui havem posat les premisses; ara ha de venir la conseqüència». I el qui firma aquest article, ple d'amargura i de paor, puix feia solament alguns mesos que havia rebut l'ordenació sacerdotal, li respongué: «Que ha d'ésser la possessió de la Veritat i de la Bellesa eterna».

Dirigim aquest article al jovent intel·lectual de Catalunya. L'exemplaritat d'en Llorens com pensador és d'una eficàcia permanent. Han passat ja trenta-cinc anys des de que morí; i, com el món és d'una varietat contínua, han canviat molt les coses des d'aleshores; però l'observació i la reflexió sempre seran condició indispensable de fecunditat i fortalesa, tant en l'ordre del pensament com en l'ordre de l'acció. La vertiginosa activitat del nostre segle, la multitud d'estimulants de la nostra societat, les lluites d'idees i de classes, la contrarietat d'interessos, demanen molta serenitat d'esperit i caps ben assentats.

És indubtable que el nostre temps gaudeix d'una il·lustració variadíssima i que es treballa en tots els rams del saber, i fins s'ha fet com un dogma científic de la superexcel·lència dels estudis positius; i, no obstant, és un fet que la

utopia poques vegades ha tingut com ara un cultiu tan extens. En l'ordre social, polític, literari i artístic poques vegades s'és anat més lluny de la realitat i s'ha ofès més al sentit comú, i és sovint un fet que aquell qui la diu més grossa és el més aplaudit. Per això cridem el jovent a la reflexió.

És certa aquella màxima de que no hi ha disbarat que no l'hagi dit un filòsof; però també és indubtable que l'estudi sincer de la filosofia és una base necessària perquè la il·lustració general, la cultura pública, sia sòlida i verament humana, i tingui el conjunt de la civilització aquella unitat que demana la naturalesa del nostre llinatge. La *Philosophia perennis*, al costat de la Religió, és un vincle unificador del món intel·lectual i de l'ordre riquíssim i variat de les idees. Una civilització cosmopolita demana tendrums i nervis forts que lliguin entre si a tots els membres i òrgans per a formar un sol cos. El gran papa Lleó XIII, al restaurar l'estudi de la filosofia tomística, manifestà que ho feia pel bé del llinatge humà, no precisament com una introducció a la Teologia; perquè la Filosofia és la que serveix per aquilatar la veritat o falsedat en tots els rams del saber, i agermana en l'amor de la veritat a ciències, arts, disciplines i fins els sistemes de governació dels pobles. És, com si diguéssim, la llei humana que s'acosta més a la llei divina, i que, de consegüent, té més valor per a l'ordenació, coordinació i harmonia de les coses humanes, i, per tant, és un gran preservatiu de l'anarquia social.

Per això el jovent intel·lectual de Catalunya convé que doni el degut honor i importància a l'estudi de la Filosofia, a fi d'obtenir una cultura sòlida i fecunda per a la nostra estimada terra, i nosaltres, invitats a dir una paraula en els «Estudis Universitaris Catalans», havem cregut, d'acord amb l'Abadal, que la millor manera d'estimular l'activitat especulativa dels nostres joves paisans era evocar davant d'ells l'ombra prodigiosa, sempre estimada i harmònica, del filòsof preminent de Catalunya en el segle XIX, lo qual, a pesar d'haver-nos hagut de refiar solament de la nostra memòria, creiem haver fet amb exactitud, encara que d'una manera manca i sense poder correspondre a la importància del subjecte.